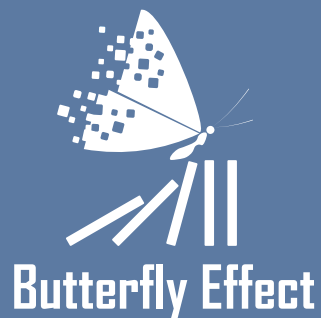

RAZUMIJEVANJE I SUZBIJANJE INCIDENATA I ZLOČINA IZ MRŽNJE:

Sveobuhvatni priručnik za škole, roditelje i mlade

Co-funded by
the European Union

DOKUSTELLE
Islamfeindlichkeit & antimuslimischer Rassismus

SADRŽAJ

4	Uvod
7	Pregled pojavnosti diskriminacije i rasizma u obrazovnim ustanovama
8	Podaci o zločinima iz mržnje i incidentima iz mržnje u nacionalnim kontekstima
10	Institucionalni i sistemski rasizam
15	Rasizam među mladima
19	Učinkovite strategije prevencije i podrške žrtvama (dobre prakse)
20	Važnost i pristupi prevenciji
27	Inovativne prakse i aktivnosti za ponavljanje
31	Obrazovne intervencije
32	Razvoj i provedba obrazovnih intervencija: Dokazane strategije za sprječavanje incidenata mržnje i podržavanje pozitivnih ishoda za učenike
38	Zaključci

UVOD

U današnjem sve raznolikijem i međusobno povezanom društvu, poticanje okruženja poštovanja, inkluzije i sigurnosti od presudne je važnosti za dobrobit i razvoj mladih. Nažalost, incidenti i zločini iz mržnje surova su stvarnost koja može potkopati te temeljne vrijednosti, što dovodi do straha, razjedinjenosti i značajne štete. Ključno je da škole, roditelji i mladi budu dobro informirani i proaktivni u borbi protiv tih izazova kako bi se osiguralo da svako dijete i mlada osoba mogu napredovati u sigurnom i poticajnom okruženju.

Ovaj je priručnik osmišljen kako bi pružio temeljito i sveobuhvatno razumijevanje incidenata i zločina iz mržnje, nudeći jasne definicije, opise te intervencije i mjere prevencije. Izrađen je u okviru projekta Butterfly Effect – Changing Attitudes to Change the World (GA 101084546), koji sufinancira Program Europske unije Građani, jednakost, prava i vrijednosti (CERV).

Cilj projekta je jačanje kapaciteta mladih, obrazovne zajednice i organizacija mladih za rješavanje incidenata mržnje i podršku mladim žrtvama kroz intersekcijski i rodno osjetljiv pristup. Projekt se odvija u četiri europske zemlje: Italiji, Austriji, Hrvatskoj i Grčkoj. Kroz aktivnosti organizacija projektnog konzorcija kao što su COSPE (Italija), CONNGI (Italija), SYMBIOSIS (Grčka), ZARA (Austrija), DOKUSTELLE (Austrija) i KLJP Zagreb (Hrvatska), fokus je na izgradnji kapaciteta za mlade, obrazovne zajednice, organizacije mladih i prosvjetna tijela kako bi pronašli nova i inovativna rješenja u sprječavanju i rješavanju incidenata mržnje. Projekt napominje da je rješavanje problema mržnje svačija odgovornost.

Ovaj je priručnik važan rezultat projekta "Butterfly Effect" te sadrži neke od glavnih alata koji su već eksperimentalno korišteni u školama i obrazovnim okruženjima tijekom radionica i aktivnosti izgradnje kapaciteta, a zamišljen je i kao vodič za obrazovno osoblje, roditelje i obrazovnu zajednicu kako bi ih podržali u prepoznavanju zločina i incidenata iz mržnje, poduzimanju preventivnih mjera i pružanju podrške žrtvama. Priručnik sadrži 4 edukativna plana različitog trajanja namijenjena dvjema dobnim skupinama, 11–13 i 14–19 godina, koja su izradili i testirali projektni partneri. Kroz praktične aktivnosti sadržane u pojedinom planu, mladi će naučiti analizirati situacije kako bi utvrdili predstavljaju li one izraze mržnje i identificirati govor mržnje i incidente mržnje u svim svojim manifestacijama, uključujući i one na internetu. Aktivnosti također identificiraju ideje i nove načine pojedinačnog i kolektivnog reagiranja, kako bi osmislili nove alate i promicali pozitivne akcije.

Edukacijom, podizanjem svijesti i proaktivnim mjerama moguće je zajednički raditi na izgradnji zajednica u kojima je svaki pojedinac cijenjen i poštovan, bez straha od mržnje i diskriminacije. Ovaj priručnik naglašava važnost pristupa na razini cijele zajednice, uključujući edukatore,

voditelje mladih, roditelje i učenike, u stvaranju kulture poštovanja i inkluzije. Priručnik naglašava ulogu obrazovanja u oblikovanju stavova i ponašanja te odgovornost odraslih u oblikovanju i provedbi standarda poštovanja i nediskriminirajućeg ponašanja.

Razumijevanjem prirode i utjecaja incidenata i zločina iz mržnje, korištenjem dostupnih resursa i provedbom snažnih politika prevencije i intervencije možemo napraviti značajne korake prema iskorjenjivanju mržnje i poticanju uključivijeg društva. Ovaj priručnik služi kao ključan alat u ovom nastojanju, pružajući znanje, resurse i strategije potrebne za stvaranje sigurnog i poticajnog okruženja za sve mlade ljude. Zajedno možemo izgraditi budućnost u kojoj se slavi raznolikost, a svaka mlada osoba ima priliku rasti i uspjjeti bez straha od mržnje ili diskriminacije.

Nitko se ne rađa s mržnjom prema drugim ljudima zbog boje njihove kože, porijekla ili vjere. Ljudi moraju naučiti mrziti, a ako mogu naučiti mrziti, mogu i naučiti voljeti, jer ljubav je ljudskom srcu prirodnija nego njezina suprotnost.

Nelson Mandela

Istraživanje koncepta zločina iz mržnje i incidenata iz mržnje

Prema definiciji Ureda za demokratske institucije i ljudska prava (ODIHR), zločini iz mržnje su “kaznena djela motivirana predrasudama prema određenim skupinama ljudi. Zločini iz mržnje obuhvaćaju dva elementa: kazneno djelo i motivaciju za predrasude. Zločin iz mržnje dogodio se kada je počinitelj namjerno targetirao pojedinca ili imovinu zbog jedne ili više identitetskih osobina ili izrazio neprijateljstvo prema tim osobinama tijekom kaznenog djela”.¹ Pojam “mržnja” može biti zavaravajuć, zbog čega se čini da počinitelj mora gajiti intenzivnu mržnju prema žrtvi ili skupini kojoj pripada. Međutim, presudni čimbenik nije prisutnost mržnje, već diskriminirajući odabir žrtve na temelju pripadnosti grupi, bilo stvarne ili percipirane. Drugim riječima, nije važna emocija počinitelja, već odluka da se nekoga cilja zbog pripadnosti određenoj skupini. Iz tog razloga, doživljavanje zločina iz mržnje može biti posebno zastrašujuće iskustvo jer su žrtve targetirane zbog toga tko one jesu ili tko napadači misle da jesu.

Zločini iz mržnje mogu poprimati mnoge oblike: napadi, maltretiranja, govori mržnje i slično, ali se ona ne percipiraju kao kaznena djela kažnjiva prema kaznenom zakonu u svakom slučaju. Iako nisu klasificirana kao kaznena djela, određeni incidenti iz mržnje i dalje mogu uzrokovati značajnu štetu žrtvama. Na primjer, mikroagresije su suptilne radnje, uključujući komentare, ponašanja ili stavove, koje prenose poruke inferiornosti ili dehumanizacije prema osobi ili skupini. Iako europski zakoni o zločinima iz mržnje ne kategoriziraju mikroagresije kao zločine, one mogu negativno utjecati na mentalnu i fizičku dobrobit osoba na koje je ona usmjerena.

¹ <https://hatecrime.osce.org/>

Postoje činjenice i okolnosti koje mogu ukazivati na to da se dogodio zločin ili incident iz mržnje, takozvani "pokazatelji predrasuda"², koji uključuju:

- ▶ **Percepcija žrtve/svjedoka:** Percepcija žrtve ili svjedoka o tome što se dogodilo ključni je pokazatelj i može potaknuti potragu za objektivnim elementima kako bi se utvrdili potencijalni diskriminirajući motivi.
- ▶ **Pogrdne primjedbe i simboli:** počinitelji zločina iz mržnje često ističu svoje predrasude kroz omalovažavajuće komentare, geste, pisane izjave, crteže, simbole i grafite.
- ▶ **Etničke, vjerske ili druge razlike:** Značajne razlike između počinitelja i žrtve mogu biti pokazatelj predrasuda, posebno kada se žrtve mogu vidljivo identificirati kao članovi određene skupine.
- ▶ **Povezanost sa organiziranim skupinama koje promiču mržnju:** Počinitelj može dijeliti ideologiju i metode takvih skupina, čak i bez formalne pripadnosti.
- ▶ **Lokacija i vrijeme:** Zločini koji se događaju u blizini objekata koje često posjećuju skupine u riziku ili tijekom značajnih događaja za zajednicu mogu signalizirati predrasude.
- ▶ **Obrasci/učestalost sličnih incidenata:** Opetovani zločini slične prirode mogu ukazivati na predrasudni obrazac.
- ▶ **Priroda nasilja:** Zločini iz mržnje često uključuju posebno teško nasilje, ponekad popraćeno javnim ponižavanjem ili počiniteljevim djeljenjem na internetu.
- ▶ **Nedostatak drugih motiva:** U zločinima iz mržnje, odabir mete ponekad može izgledati nasumično, bez ikakve veze između počinitelja i žrtve. Odsutnost očiglednog motiva može ukazivati na motivaciju utemeljenu na predrasudama.

² OSCE-ODIHR, Korištenje pokazatelja predrasuda: Praktičan alat za policiju.

Pregled diskriminacije i rasizma u obrazovnim ustanovama

Podaci o zločinima iz mržnje i incidentima iz mržnje u nacionalnim kontekstima³

Razumijevanje rasprostranjenosti i utjecaja zločina iz mržnje i incidenata iz mržnje u različitim zemljama ključno je za poticanje uključivih i kohezivnih društava. Ovo poglavlje bavi se statističkim pregledom kaznenih djela iz mržnje u Austriji, Hrvatskoj, Grčkoj i Italiji, pružajući sveobuhvatan pregled načina na koji različite zemlje dokumentiraju i reagiraju na ta djela.

Najnovija studija koju je provela Agencija Europske unije za temeljna prava⁴ otkriva trendove u **Austriji** i potvrđuje podatke koje su u posljednjih nekoliko godina dostavile različite organizacije civilnog društva. Istraživanje pokazuje da je 72% ispitanika u Austriji prijavilo diskriminaciju na temelju boje kože, podrijetla ili vjere, što Austriju svrstava među zemlje s najvišom stopom prijavljene diskriminacije. Konkretno, 51% sudionika prijavilo je diskriminaciju na temelju boje kože. Austrija se ističe u istraživanju, nadmašivši prosjek EU-a, posebno u slučajevima rasističkog policijskog nasilja, rasizma pri traženju posla i smještaja, diskriminacije u obrazovnom i zdravstvenom sustavu, kao i zločina iz mržnje. Osim toga, 59% ispitanika je izjavilo da su doživjeli diskriminaciju prilikom traženja zaposlenja zbog svoje rase, 49% je doživjelo diskriminaciju tijekom traženja smještaja, 42% se susrelo s diskriminacijom u obrazovnom sektoru, a 36% je izjavilo da doživljava rasističku diskriminaciju u zdravstvu. Nadalje, 46% ispitanika prijavilo je iskustvo uznemiravanja. Statistika zločina iz mržnje za 2021. godinu pokazuje porast zabilježenih slučajeva od provedbe sustavnog dokumentiranja zločina iz mržnje. Policija je zabilježila 5.464 slučaja zločina iz mržnje, od kojih je 4.304 predmeta procesuirano, a 184 osuđeno. U narednoj godini, 2022., 118 slučajeva prijavilo je civilno društvo, a policija 5.865.

Istraživanje hrvatske pučke pravobraniteljice iz 2022. godine o stavovima i razini svijesti o diskriminaciji i manifestacijama diskriminacije u Hrvatskoj otkrilo je da građani dosljedno percipiraju Rome kao skupinu koja najčešće doživljava diskriminaciju – skupinu prema kojoj građani također imaju najviše predrasuda – slijede osobe s invaliditetom i, s rastućim trendom posljednjih godina, LGBTIQ+ osobe i žene. Odbor UN-a za iskorjenjivanje rasne diskriminacije izrazio je zabrinutost zbog najnovijeg izvješća o rasnoj diskriminaciji Roma i srpskih manjina u Hrvatskoj, posebno u zapošljavanju i obrazovanju. Porastom broja stranih radnika i činjenice da hrvatsko društvo postaje manje homogeno, u porastu su i ksenofobni i rasistički incidenti. Podaci policije pokazuju da se broj napada na azijske i afričke državljane u 2023. godini povećao pet puta u odnosu na 2022. godinu. Godišnje izvješće pučke pravobraniteljice za 2023. godinu naglašava da je razina političke komunikacije i dalje ispodprosječna i normalizira neprihvatljivu komunikaciju među građanima, pri čemu su poseban problem netolerancija i govor mržnje na internetu.

³ Podaci preuzeti iz nacionalnih izvješća partnerskih zemalja koje su uredili Zara, Kuća ljudskih prava Zagreb, Symbiosis i Cospe.

⁴ Agencija Europske unije za temeljna prava (FRA), *Biti crn u EU – iskustva ljudi afričkog podrijetla*, 2023.

Godišnje izvješće Mreže za praćenje rasističkog nasilja za 2022.⁵ otkriva glavne obrasce širenja diskriminacije u **Grčkoj** kao što su kontinuitet rasizma u svakodnevnom životu, incidenti organiziranog rasističkog nasilja (iako u ograničenom opsegu) i targetiranje aktivista za ljudska prava na grčkom teritoriju. U 2022. godini dokumentirani slučajevi uključivali su napade članova ekstremnih, neslužbenih i neformalnih rasističkih skupina. Osim organiziranog nasilja, Mreža je prijavila pojedinačne incidente diskriminacije izbjeglica, migranata i LGBTQIA+ osoba koje su počinili pojedinci koji djeluju samostalno. Od siječnja do prosinca 2022. godine mreža je zabilježila 74 slučaja putem intervjua sa žrtvama, od kojih je 44,6% bilo usmjereno na migrante, izbjeglice ili tražitelje azila, navodeći karakteristike kao što su nacionalno podrijetlo, religija ili rasa. Značajan broj incidenata (33) rezultirao je fizičkim nasiljem ili teškim prekršajima. U 2022. godini dokumentirano je 38 napada na LGBTQIA+ osobe, koji uključuju verbalne napade, fizičku agresiju i kršenje seksualnog dostojanstva, obično popraćeno uništavanjem imovine.

Prema izvješćima Ministarstva unutarnjih poslova i nevladinih organizacija koje prate zločine iz mržnje, **Italija** posljednjih godina bilježi značajan porast takvih zločina. Službeni podaci OSCAD-a (Opservatorija za sigurnost od diskriminirajućih djela) zabilježili su 1393 zločina iz mržnje u 2022. godini, u usporedbi sa 736 u 2016. godini.⁶ Ovu brojku, prema analizi Ureda za demokratske institucije i ljudska prava (ODIHR), treba podijeliti na sljedeći način: 1105 zločina s ksenofobnim motivom (brojka koja uključuje rasnu i vjersku diskriminaciju), 97 zločina iz mržnje protiv LGBTQIA+ osoba i 191 zločin protiv osoba s invaliditetom⁷. Među najčešćim žrtvama takvih napada su etničke manjine, LGBTQIA+ osobe i vjerske zajednice. Međutim, važno je napomenuti da su mnogi slučajevi neprijavljeni, pa se brojke mogu podcijeniti. Osim nedovoljnog prijavljivanja, problem dokumentiranja zločina iz mržnje odnosi se i na sposobnost samog sustava da prepozna mnoga kaznena djela kao motivirana mržnjom (nedovoljno dokumentiranje). Posebno istraživanje Eurobarometra 2019.⁸ pokazuje da je percepcija diskriminacije u Italiji viša nego u prosjeku zemalja EU-a. Najveća razlika između talijanske brojke i europske zabilježena je na diskriminaciji Roma, ali je visoka i razina diskriminacije na temelju boje kože i seksualne orijentacije.

Kada je riječ o pojavama govora mržnje u analiziranim zemljama, u **Austriji** su⁹, prema CERD-u, dokumentirane političke manifestacije rasizma, uključujući desničarski ekstremizam, neonacizam i politički rasistički govor. Što se tiče stavova i trendova u javnosti, na slobodu izražavanja u **Hrvatskoj** i dalje negativno utječe govor mržnje u javnom diskursu, posebno rasistički govor mržnje usmjeren protiv Srba, LGBTQIA+ osoba i Roma. U **Grčkoj** je posljednjih godina došlo do uznemirujućeg porasta govora mržnje, što se podudara s gospodarskim poteškoćama i kulturnološkim stresom. Politički ekstremizam imao je značajan utjecaj na govor mržnje, djelujući kao pogonsko gorivo za stvaranje razjedinjujućeg diskursa i atmosfere netolerancije.

U **Italiji** je mržnja na internetu posljednjih godina postala intenzivnija i polariziranija. Među najugroženijim skupinama i dalje su na prvom mjestu žene, a slijede osobe s invaliditetom i LGBTQIA+ osobe.

5 Mreža za bilježenje rasističkog nasilja, Godišnje izvješće 2022., 2023.

6 https://www.interno.gov.it/sites/default/files/2024-03/monitoraggio_oscad_1.pdf

7 <https://hatecrime.osce.org/italy?year=2022>

8 <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2251>

9 CERD, Zaključna zapažanja o osamnaestom do dvadesetom periodičnom izvješću Austrije, koje je Odbor usvojio na svojoj osamdeset prvoj sjednici (6. - 13. kolovoza 2012.)

Institucionalni i sistemski rasizam

U europskim zemljama institucionalni i sistemski rasizam u obrazovnim kontekstima očituje se kroz politike, prakse i kulturne norme koje perpetuiraju nejednakosti i ometaju školski uspjeh manjinskih i diskriminiranih skupina, utječući na pristup učenika kvalitetnom obrazovanju i pravednom ophođenju.

Dimenzije institucionalnog i sistemskog rasizma unutar europskih obrazovnih sistema slojevite su i mogu utjecati na različite skupine:

Segregacija i praćenje – Obrazovni sustavi koji učenike stavljaju u posebne razrede prema sposobnostima često učenike koji pripadaju manjinskim skupinama nerazmjerno svrstavaju u posebne razrede. Etnička i rasna segregacija i dalje je problem u školama, a manjinski učenici često pohađaju škole s nedovoljnim financijskim sredstvima i slabijim rezultatima. Ova segregacija može biti posljedica razlika između gradskih četvrti i gradova, ali ju zasigurno pogoršavaju školske politike i prakse koje ne promiču integraciju.

Implicitne predrasude i očekivanja – Implicitne predrasude među nastavnicima i školskim osobljem mogu utjecati na njihova očekivanja i interakcije s manjinskim učenicima. Istraživanja su pokazala da nastavnici često imaju niža očekivanja od učenika manjinskog porijekla, što može negativno utjecati na uspješnost učenika i samopoštovanje. Ta predrasuda također može utjecati na ocjenjivanje, interakcije u učionici i raspodjelu sredstava i mogućnosti.

Diskriminatorni kurikulumi – Kurikulumi u mnogim europskim zemljama često previđaju doprinose i iskustva ljudi koji pripadaju manjinskim skupinama, što dovodi do osjećaja otuđenosti i nevidljivosti među tim učenicima i održava stereotipe.

Ograničeni resursi za višjezične učenike – Mnogi imigranti i manjinski učenici dolaze iz višjezičnih sredina. Obrazovni sustavi često nemaju adekvatne resurse za podršku tim učenicima, što ometa njihov uspjeh u školi.

Zapošljavanje i zastupljenost školskog osoblja – Manjinski učitelji i ravnatelji nedovoljno su zastupljeni u većini europskih škola. Nedostatak raznolikosti među nastavnim osobljem i vodstvom škole može utjecati na školsku kulturu i provedbu inkluzivnih praksi.

Profesionalni razvoj i obuka – Često postoji nedostatak adekvatne obuke za nastavnike i ravnatelje škola o pitanjima raznolikosti, jednakosti i inkluzije. Programi profesionalnog razvoja koji se bave implicitnim

predrasudama, kulturnom kompetencijom i antirasističkim praksama su ključni, ali se ne provode ni univerzalno ni redovito.

Istraživanje provedeno u okviru projekta “Butterfly Effect” otkrilo je širok raspon institucionalnih i sustavnih obrazaca diskriminacije u zemljama uključenim u projektu. Te su analize objedinile sekundarno istraživanje i izravnu istraživačku komponentu, s intervjuima i fokusnim skupinama s ključnim dionicima i akterima. Slijedi sažetak glavnih problema koji su se pojavili.

Austrija

Istraživanje rasizma i diskriminacije u školskom i izvanškolskom kontekstu razjasnilo je sveprisutne izazove, posebno za manjinske učenike i one iz određenih zajednica. Izvješće naglašava nedostatak uspostavljenih postupaka kako u školskom kontekstu tako i u kontekstu socijalnog rada za kritički i rasistički/diskriminacijski osjetljiv rad, naglašavajući jaz između teorijskog razumijevanja i praktične primjene. Naglašavaju se sljedeći problemi:

- ▶ Visoke stope napuštanja školovanja među romskim učenicima i djecom migrantskog porijekla, kako je istaknuo CERD.¹⁰
- ▶ Hijerarhija jezika još je jedan izazov s kojim se suočava austrijski školski sustav. U Austriji, djeca koja kod kuće govore jezik koji nije njemački, automatski će se testirati takozvanim “MIKA-D” testom prije upisa u školu kako bi se procijenilo njihovo znanje njemačkog jezika. Ako dijete ne položi test, to znači da mu neće biti dopušten upis prvog razreda i da će se pridružiti takozvanom “popravnom tečaju njemačkog jezika” (Deutschförderklasse). Najčešće kritike MIKA-D testa ukazuju na neusklađenost s međunarodnim standardima kvalitete, stvaranje prilika za zlouporabu moći i “rasno profiliranje”.¹¹
- ▶ Opetovana kritika austrijskom obrazovnom sustavu odnosi se na učinkovitost potpore djeci i mladima s posebnim obrazovnim potrebama (Sonderpädagogischer Förderbedarf, SPF). Problem je istaknut kao sustavni problem koji dovodi do sustavne – često na rasnoj osnovi – marginalizacije pojedinaca. Nekoliko ispitanika izrazilo je zabrinutost zbog diskriminirajuće prirode psihološkog testiranja u školama na temelju kojeg se djeca potom prebacuju u škole za učenike s posebnim potrebama. Mnogi učenici pričaju o iskustvima diskriminacije u školi, uglavnom od strane nastavnika. Naglašava se da njihova iskustva nisu nužno direktni osobni napadi, već uključuju izazove u školi zbog percipiranog rasizma nastavnika. Opisani rasizam okarakteriziran je kao suptilan, u obliku verbalnih ili strukturnih mikroagresija, a spomenuti incidenti odnose se i na cjelokupnu atmosferu, a ne samo na specifične događaje. Dinamika moći u školskom kontekstu započinje rasističkim komentarima nastavnika i dovodi do odluka o premještanju u škole za učenike s posebnim potrebama. To ukazuje na neravnotežu moći u kojoj osobe s autoritetom doprinose diskriminirajućim praksama prema rasiziranim učenicima. Nedostatak znanja kod nastavnika ne samo o rasističkom i diskriminirajućem jeziku, već i nedostatak

¹⁰CERD, Zaključna zapažanja o osamnaestom do dvadesetom periodičnom izvješću Austrije, koje je Odbor usvojio na svojoj osamdeset prvoj sjednici (6. - 13. kolovoza 2012.)

¹¹Ali Dönmez/ Inicijativa protiv njemačkih popravni razreda.

sveobuhvatnog razumijevanja i uvažavanja kulture zajednica signalizira nedostatak poštovanja i otvara vrata rasizmu i diskriminaciji među vršnjacima. Učitelji su često nesvjesni svog rasističkog ponašanja ili ga umanjuju.

- ▶ Intersekcionalnost roda i rasizma vidljiva je u obrazovnim okruženjima, gdje nastavnici potiču rasističke stereotipe usmjerene na određene skupine. U slučaju Romkinja, pogrdne primjedbe koje ih svode na reproduktivne uloge ne samo da pojačavaju diskriminirajuće stavove, već i izravno utječu na obrazovne težnje romske djece. Istovremeno se uočava sjecište rodnog i antimuslimanskog rasizma, pri čemu se muški učenici suočavaju s diskriminacijom na temelju vjerskog identiteta.
- ▶ Što se tiče obrazovnog konteksta izvan škole, mladići također doživljavaju rasizam u nogometnim sportskim klubovima. Većina sportskih trenera nije svijesna vlastitog rasizma ili rasizma članova svoje momčadi te često ponavljaju rasistička ponašanja tijekom treninga, posebno u obliku verbalne mikroagresije.

Hrvatska

Kada je riječ o formalnom sustavu obrazovanja i pitanjima nejednakosti i diskriminacije u Hrvatskoj, ne postoji sustavno praćenje podataka o uključivanju romske djece ili djece u riziku od siromaštva u programe ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja. Nejednakosti u ranom i predškolskom odgoju i obrazovanju dodatno se produbljuju zbog neusklađenosti kriterija upisa, kao i zbog neusklađenosti s pedagoškim standardima.

Najrelevantniji problemi u obrazovanju su sljedeći:

- ▶ Pristup kvalitetnom obrazovanju. Romska djeca suočavaju se s dodatnim preprekama koje proizlaze iz nedostupnosti različitih oblika podrške i još uvijek prisutnih segregiranih razreda i škola. Također postoji nedostatak podrške djeci izbjeglicama, a same škole ne dobivaju dovoljnu sustavnu podršku za stvaranje interkulturalnog okruženja.¹²
- ▶ Intervjui provedeni u okviru projekta omogućili su uvid u ono što organizacije civilnog društva i stručnjaci smatraju najvažnijim kada je riječ o borbi protiv diskriminacije, incidenata mržnje i govora mržnje. Jedno od pitanja koje se pojavilo je "nedovoljan rad s mladima u školama – problem nekvalitetnih kurikuluma gdje bi bilo moguće o tome razgovarati s mladima i educirati ih u smjeru kritičkog mišljenja". Navodi se da je nedostatak preventivnih akcija te nedostatak živog i kvalitetnog neformalnog obrazovanja problem, dok će rješenje biti jačanje obrazovanja o ljudskim pravima u Hrvatskoj. S druge strane, organizacije civilnog društva nemaju dovoljno resursa za sustavan rad s djecom i mladima na ovim temama.
- ▶ Ispitanici također ističu nedostatak istraživanja o govoru mržnje i zločinima iz mržnje u obrazovnom kontekstu.

¹² Kuća ljudskih prava Zagreb, Ljudska prava u Hrvatskoj: Pregled 2022., Zagreb, 2023.

- ▶ Dodatna zabrinutost odnosi se na lažne vijesti i dezinformacije, što je složen problem kada je riječ o manjinama i grupama koje su mete govora mržnje i diskriminacije, zbog nedostatka inicijativa u ovom području, kao i nedostatka povjerenja u institucije te nedostatka obrazovnih programa medijske pismenosti.

Grčka

U Grčkoj su prijavljeni sljedeći glavni problemi u obrazovnom kontekstu:

- ▶ Etnocentrična priroda grčkog obrazovnog kurikuluma glavni je problem, jer se on uglavnom usredotočuje na grčku povijest i kulturu. Ovaj pristup marginalizira doprinose i perspektive drugih etničkih skupina, potencijalno potičući osjećaj grčke superiornosti i ne promičući jednak tretman i razumijevanje različitih kultura. To uključuje i upotrebu pogrdnih tekstova i pjesama tijekom državnih praznika i školskih događanja. Ti materijali često uključuju negativne karakterizacije 'drugih', što produbljuje ksenofobne nazore i pojačava diskriminatorne stavove među učenicima.
- ▶ Druga zabrinutost uključuje prijave nastavnika koji pokazuju rasističke ili seksističke stavove i promiču ksenofobične stavove u učionicama, što svjedoči o nedostacima u kurikulumu i financiranju škola u manjinskim zajednicama. Ovo navodno ponašanje doprinosi neprijateljskom obrazovnom okruženju za učenike manjinskog porijekla i nastavlja sustavnu diskriminaciju unutar škola. Ove neadekvatnosti ometaju manjinsku djecu u poboljšavanju svojih školskih rezultata. Neadekvatna sredstva i loše osmišljeni kurikulumi doprinose sustavnim preprekama koje ometaju napredak u obrazovanju i mogućnostima za učenike manjinskog porijekla.
- ▶ Institucionalni rasizam vidljiv je u sistemskoj segregaciji i diskriminaciji koju doživljavaju grčke romske zajednice. Mnogi Romi žive u siromašnim, segregiranim četvrtima i pohađaju posebne škole ili razrede. Podaci UNICEF-a u 2021. godini otkrivaju da Romi doživljavaju visoku razinu diskriminacije i obrazovnu nejednakost, pri čemu 20% prijavljuje osjećaj diskriminacije prilikom interakcije sa školskom upravom. Stopa napuštanja školovanja za mlade Rome iznimno je visoka, s 92% onih u dobi od 18 do 24 godine koji su ranije napustili školu. Neadekvatna infrastruktura u romskim naseljima dodatno pogoršava ove obrazovne nejednakosti, naglašavajući kontinuiran institucionalni rasizam koji utječe na ovu manjinu (ECRI, 2022).
- ▶ Institucionalni rasizam također se odražava u obrazovnim izazovima s kojima se suočavaju djeca izbjeglice u Grčkoj. Čak i prije pandemije Covid-19, manje od jedne trećine djece izbjeglica i migranata upisano je i pohađalo je školu. Obrazovna kriza posebno je vidljiva na grčkim otocima, gdje je manje od 15% djece u izbjegličkim kampovima pohađalo službenu školu u prethodnoj godini. U Prihvatnim i identifikacijskim centrima (RIC) situacija je još teža, sa stopom pohađanja od samo 0,3%, gdje je samo sedam od 2.900 djece pohađalo nastavu.

Ova velika nejednakost naglašava sistemske prepreke i nejednakosti s kojima se suočavaju djeca izbjeglice u pristupu kvalitetnom obrazovanju (Greek Council for Refugees and Save the Children International, 2021).

- ▶ Glavni su problemi nedostaci u kurikulumu i financiranju škola u manjinskim zajednicama. Ovi nedostaci sprečavaju poboljšavanje obrazovnih rezultata manjinske djece. Neadekvatna sredstva i loše osmišljeni kurikulumi doprinose sistemskim preprekama koje ometaju napredak u obrazovanju i mogućnosti za učenike manjinskog porijekla.
- ▶ LGBTQIA+ osobe i dalje se suočavaju s društvenom stigmom i diskriminacijom u različitim oblicima, uključujući isključivanje, uznemiravanje i fizičko nasilje. Unatoč provedbi nacionalnog LGBTQIA+ plana jednakosti, izvješće Europske komisije protiv rasizma i netolerancije (ECRI) za 2022. godinu ukazuje na stalne netolerantne i diskriminatorne stavove i ponašanja prema LGBTQIA+ učenicima u školama, posebno od strane nastavnika. Nedostatak sveobuhvatnog seksualnog obrazovanja i podrške LGBTQIA+ učenicima pogoršava neprijateljsku školsku atmosferu. Unatoč nekim poboljšanjima, kao što je smanjenje netolerancije i predrasuda prema LGBTQIA+ osobama posljednjih godina, i dalje postoje prepreke, posebno u uspješnom rješavanju zabrinutosti LGBTQIA+ osoba u obrazovnom sustavu.

Italija

U Italiji institucionalna i sustavna diskriminacija u obrazovnom kontekstu ima oblik vertikalne i horizontalne segregacije.

- ▶ Vertikalna segregacija odnosi se na fenomen ograničavanja učeničke populacije s migrantskim podrijetlom na nisku razinu obrazovanja, dok horizontalna segregacija ukazuje na veću strukturnu koncentraciju ove populacije u određenim područjima obrazovanja. Podaci koje je prikupilo Ministarstvo obrazovanja o napuštanju školovanja pokazuju da četvrtina učenika u dobi od 17 do 18 godina s netalijanskim državljanstvom ne završava srednjoškolsko obrazovanje. Pokazatelj ELET (rano napuštanje obrazovanja i osposobljavanja), koji mjeri stope stanovništva u dobi između 18 i 24 godine koje se trenutačno ne obrazuju i s kvalifikacijom ne višom od nižeg srednjeg obrazovanja, bilježi 35,4% osoba koje nisu Talijani, u usporedbi s nacionalnim prosjekom od 13,1%. Podaci o vrstama obrazovnih putanja kojima pristupaju učenici s migrantskim podrijetlom pokazuju osobitu koncentraciju tih učenika u tehničko-stručnim školama. Prosječan postotak učenika bez talijanskog državljanstva upisanih u srednje škole iznosi 4,4%, s minimalnim upisom u klasične srednje škole (1,7%) i maksimalno 8,9% u tehničkim i 12,7% u strukovnim školama.
- ▶ Drugi element koji treba istaknuti je oskudna prisutnost pripadnika manjina u nastavnom osoblju. Ova činjenica utječe i na sliku uloge obrazovne figure u Italiji (bijela osoba koja se percipira kao jedina koja može igrati obrazovnu ulogu) i na mogućnost preispitivanja te

činjenice gdje su obrazovni stavovi uvjetovani stereotipima i predrasudama diskriminatorne matrice.

- Istraživanje sadržaja školskih udžbenika pokazuje kako su školski kurikulumi često usredotočeni na eurocentričnu perspektivu koja ne samo da umanjuje znanje povezano s geografskim i kulturnim kontekstima izvan europskih granica, već i izostavlja velik dio povijesnih rasnih i kolonijalnih odnosa između europskih i koloniziranih zemalja.

Rasizam među mladima

Škole i druge obrazovne ustanove trebale bi biti sigurno mjesto za sve učenike, no u Europi se pojavljuje uznemirujući trend: porast govora mržnje i incidenata mržnje među mladima u školama, što potiče neprijateljsko okruženje za učenike iz manjinskih i diskriminiranih skupina i utječe na njihovu sigurnost, dobrobit i školski uspjeh. Ovi oblici diskriminacije i nasilja mogu imati različite pojave, od verbalnog zlostavljanja i internetskog zlostavljanja do fizičkih napada:

Verbalno zlostavljanje – Učenici se mogu suočiti s pogrđnim komentarijima i uvredama na temelju svoje 'rase', religije, etničke pripadnosti, spola, seksualne orijentacije ili invaliditeta. To se može događati u učionicama, na igralištima i tijekom školskih aktivnosti. Namjerno izoliranje učenika ili stvaranje ozračja straha sprječava ih da u potpunosti sudjeluju u školskom životu. Mikroagresije i suptilni primjeri rasizma u svakodnevnom životu mogu stvoriti neprijateljsko školsko okruženje.

Homofobni i transfobični jezik – LGBTQIA+ učenici često trpe homofobne i transfobične uvrede. Takav jezik ne samo da utječe na njihovo mentalno zdravlje, već može dovesti i do fizičkog nasilja.

Uznemiravanje na internetu – Porast društvenih mreža olakšao je širenje govora mržnje. Učenici mogu biti targetirani putem društvenih mreža i drugih internetskih platformi, doživljavajući uznemiravanje, prijetnje i verbalno nasilje.

Vandalizam – Školska imovina također može biti ciljana simbolima mržnje i grafitima, stvarajući neprijateljsko okruženje za pogođene učenike. To uključuje vandalizam nad ormarićima, udžbenicima i slično, vjerskim simbolima s porukama mržnje, rasnim uvredama i drugim uvredljivim simbolima.

Napadi – Incidenti mržnje mogu eskalirati od verbalnog zlostavljanja do fizičkog nasilja. Učenici mogu biti fizički napadnuti (u rasponu od

guranja i udaranja do ozbiljnijih napada) zbog svoje 'rase', religije, spola, seksualne orijentacije ili drugih karakteristika.

Utjecaj ovih manifestacija netrpeljivosti i mržnje među vršnjacima može biti vrlo ozbiljan za targetirane učenike: može doći do tjeskobe, depresije i osjećaja izolacije. Učenici koji doživljavaju neprijateljstvo mogu imati poteškoće u koncentraciji i postizanju dobrih školskih rezultata, a osim toga, osjećaj nesigurnosti i nepoželjnosti u školi može negativno utjecati na njihov osjećaj pripadnosti i samopoštovanja. Dugotrajna izloženost govoru mržnje i incidentima mržnje može rezultirati većim stopama napuštanja školovanja među pogođenim učenicima, koji mogu odlučiti napustiti školu kako bi pobjegli iz neprijateljskog okruženja.

Intervjui, fokus grupe i istraživanja provedena u Austriji, Hrvatskoj, Grčkoj i Italiji u projektu "Butterfly Effect" prikazali su sliku različitih manifestacija netolerancije i rasizma među mladima na sljedeći način.

U istraživanju provedenom u **Austriji** u školskom i u izvanškolskom kontekstu, identificirani su slučajevi rasizma i diskriminacije koji su rasvijetlili sveprisutne izazove s kojima se suočavaju mladi, posebno rasizirani učenici i oni koji pripadaju određenim zajednicama.

Učenici su prijavili rasističke incidente ili incidente mržnje od vršnjaka, kako u školskom tako i u izvanškolskom kontekstu. Kada mladi sudjeluju u rasističkom ponašanju jedni prema drugima, možda to neće uvijek prepoznati kao rasizam. Umjesto toga, ti se incidenti shvaćaju kao napadi na osobnost učenika, što dovodi do fizičke obrane ili obrane vezane uz čast. Ponekad je mladima potrebno pojašnjenje povijesti i implikacija određenih izraza. U nekim slučajevima, oni mogu opravdati svoju upotrebu diskriminirajućeg jezika tvrdeći da su prijatelji ili da imaju dopuštenje od drugih, što naglašava potrebu za obrazovanjem o povijesnoj razini koja je dovela do uvredljivih izraza.

Ukazuje se na nedostatak uspostavljenih postupaka i pristupa za kritički i diskriminacijski osjetljiv rad, kako u školskom okruženju, tako i u socijalnom radu s mladima. To otežava rješavanje pitanja kao što su rasizam i drugi oblici diskriminacije jer ovisi o individualnoj svijesti (učitelja, radnika s mladima, socijalnih radnika) i njihovim sposobnostima da ih rješavaju u svojim radnim okruženjima.

Istraživanje pučke pravobraniteljice, provedeno među mladima u **Hrvatskoj** u dobi od 18 do 30 godina koji koriste internet, pokazalo je da je u posljednjih pet godina "gotovo svaka druga mlada osoba imala iskustvo da im je netko osobno poslao komentar ili uvredu na internetu, a 96% njih navelo je da su u posljednja tri mjeseca na internetu vidjeli uvredljive komentare temeljene na nacionalnoj ili etničkoj pripadnosti, spolu ili rodu, vjerskom uvjerenju, boji kože, seksualnoj orijentaciji, fizičkom izgledu i financijskom statusu".¹³

Iako rezultati fokus grupa, intervju a i upitnika pružaju samo mali uvid u percepciju i iskustvo mladih u ovim pitanjima, oni jasno ukazuju na trendove prekomjerne izloženosti govoru mržnje na internetu. Također ističu nedostatak obrazovanja i informacija o govoru mržnje, diskriminaciji i netoleranciji, nedostatak razumijevanja o odgovarajućim načinima reagiranja i sklonost ignoriranju njegovih pojava. Rezultati fokus

¹³ Pravobraniteljica Republike Hrvatske, Govor mržnje među mladima na Internetu, Zagreb, 2019.

grupa otkrivaju da mladi imaju veliki interes za teme incidenata iz mržnje, govora mržnje i diskriminacije te vrlo nisko povjerenje u postojeće mehanizme rješavanja incidenata iz mržnje i diskriminacije unutar i izvan škola. Stupanj i dubina do koje su ti fenomeni obuhvaćeni i o kojima se raspravlja u školama uvelike ovisi o pojedinačnoj školi i osobnoj motivaciji pojedinih članova njezina odgojno-obrazovnog osoblja.

Nepostojanje obveznih antirasističkih modula u osposobljavanju nastavnika identificirano je kao ključni jaz, što zahtijeva standardiziranu inkluziju kako bi se nastavnici opremili potrebnim znanjima i vještinama za borbu protiv rasizma i diskriminacije. Jačanje suradnje sa školama i nastavnicima, integracija društvenih pitanja u programe osposobljavanja nastavnika i zagovaranje holističke podrške naglašavaju slojeviti pristup potreban za sveobuhvatno rješavanje temeljnih uzroka i učinaka rasizma. Fokus grupe i intervjui u **Grčkoj** identificirali su migrante, izbjeglice i članove LGBTQIA+ zajednice kao glavne mete govora mržnje i zločina iz mržnje. Incidenti agresije uključuju ljude iz različitih konteksta, uključujući žrtvino osobno okruženje (kao što su škole, udruge i organizacije u zajednici), kao i vanjsko okruženje. U Grčkoj postoji uznemirujuća tendencija pojave homofobnih komentara na javnim mjestima tijekom uobičajenih svakodnevnih aktivnosti, ali ta se agresija ne događa samo na javnim mjestima; događa se i kod kuće i u školskom okruženju. LGBTQIA+ djeca često su predmet diskriminacije i maltretiranja u školama, što negativno utječe na njihovu dobrobit i akademska postignuća.

Navedena istraživanja su pružila korisne uvide u pojavu i utjecaj govora mržnje, ukazujući na probleme s kojima se odgojitelji suočavaju. Identificirani su sljedeći važni elementi koji doprinose širenju i dubini fenomena govora mržnje u školama: prostorni konteksti škola (četvrti), socioekonomski uvjeti i obrazovna infrastruktura, uključujući ljudske resurse. Nedostatak svijesti među mnogim učenicima o težini i učestalosti govora mržnje ukazuje na potrebu za dodatnom edukacijom kako bi se učinkovito prenijele opipljive posljedice govora mržnje. Rast diskriminacije prema ranjivim zajednicama, kao što su Romi, naglasio je važnost pružanja prilagođenih intervencija za suzbijanje predrasuda i promicanje razumijevanja među učenicima, poticanje empatije prema marginaliziranim skupinama i osporavanje stereotipa. Uključenost roditelja pojavila se kao ključni element koji utječe na sudjelovanje učenika u kampanjama protiv govora mržnje. Slučajevi u kojima su učenici odbili sudjelovati zbog roditeljskog odbijanja istaknuli su kontinuiranu potrebu za suradnjom između škola i roditelja kako bi se uspostavilo sigurno i inkluzivno školsko okruženje.

Intervjui su otkrili stalnu nesigurnost u vidu podrške žrtvama, uključujući nespremnost da se odmah obrate odgovarajućim nadležnim tijelima. Umjesto toga, žrtve često odlučuju razgovarati o svojim iskustvima s onima u svom neposrednom okruženju kako bi dobile emocionalnu podršku. Zamjećena suzdržanost u intervenciji svjedoka i prijavljivanju incidenata i zločina naglašava složenost pregovora o posljedicama agresivnih epizoda, kao i važnost razvoja mreža podrške u zajednici za rješavanje emocionalnog i psihološkog utjecaja na pogođene pojedince.

Rezultati istraživanja u **Italiji** pokazuju da djela iz mržnje kontinuirano utječu na odnose između vršnjaka – od oblika neizravne prisile do verbalnog nasilja. Dinamika isključivanja, izbjegavanja, ismijavanja, mikro

i makroagresija čini okvir štetnih iskustava koji je često u korelaciji s ponašanjem referentnih obrazovnih figura.

Analizom intervjua, otkrivamo da žrtve djela iz mržnje doživljavaju duboku psihološku uznemirenost, karakteriziranu zbunjenošću, dezorijentiranošću, sramom i osjećajem bespomoćnosti. Djela iz mržnje pretrpljena u školi također ulijevaju mladima dubok osjećaj inferiornosti, odvrćajući ih od nastavka školovanja i ograničavajući njihove buduće mogućnosti. Ovo emocionalno stanje potaknuto je disonancom između očekivanja sigurnosti unutar obrazovnog konteksta i iskustva nasilja, a dodatno je pogoršano reakcijama drugih (vršnjaka i obrazovnih figura) i društvenom izolacijom. Jedan od najrelevantnijih zaključaka istraživanja provedenog u Italiji odnosi se na ulogu odgojitelja i obrazovnih institucija u održavanju ove dinamike. Često učitelji i drugi edukatori ili osobe na odgovornim pozicijama te organizacije nisu samo nespremni prepoznati i nositi se s mikroagresijama i diskriminirajućim praksama, već ih u nekim slučajevima aktivno čine ili podupiru. Ovo suučesništvo, bilo izravnim djelovanjem ili propustom, dodatno pogoršava situaciju i pridonosi učvršćivanju diskriminacije u obrazovnom sustavu i u društvu općenito. Štoviše, djela mržnje koja počinu nastavnici ne štete samo pojedinoj žrtvi, već zagađuju cjelokupnu školsku atmosferu, stvarajući ne-edukativno okruženje za sve učenike. Svjedočeći epizodama rasizma odrasle osobe na poziciji autoriteta, učenici uče diskriminatorno ponašanje imitacijom, čime se jačaju predrasude i stereotipi.

Unatoč tome što su svjesne zakonskih kanala dostupnih za zaštitu, žrtve su suočene s jakim otporom referentnih figura unutar školske zajednice, koje aktivno obeshrabruju prijavljivanje. Još jedan značajan nalaz je činjenica da su svi sudionici istraživanja izjavili "da nisu znali ni za kakve ustanove, udruge ili tijela kojima bi se mogli obratiti kako bi prijavili pretrpljenu diskriminaciju".

Svjedočanstva prikupljena u istraživanju naglašavaju potrebu za ciljanim intervencijama koje nadilaze puke disciplinske mjere. Ključno je provesti posebne obrazovne programe popraćene školskim politikama koje pružaju konkretne i integrirane mjere za prevenciju i ispravljanje djela iz mržnje.

Učinkovite strategije prevencije i podrške žrtvama

Važnost i pristupi prevenciji

U današnjem sve raznolikijem i međusobno povezanijem svijetu škole imaju ključnu ulogu u oblikovanju stavova i ponašanja budućih generacija. Kao mikrokozmos društva, to su okruženja u kojima mladi ljudi uče ne samo predmete, već i društvene vrijednosti i norme. Jedno od kritičnih problema koje škole moraju riješiti je sprečavanje govora mržnje i zločina iz mržnje, koji su štetni za sigurnost, dobrobit i obrazovanje svih učenika, kao što je istaknuto u ranijim poglavljima. Važnost provođenja preventivnih mjera u školama ne može se precijeniti jer su te aktivnosti ključne za poticanje sigurnog i uključivog okruženja, promicanje međusobnog poštovanja i osiguravanje holističkog razvoja učenika. Prioritetiziranjem tih aktivnosti, škole mogu odigrati značajnu ulogu pripremajući učenike da pozitivno doprinesu raznolikom i međusobno povezanom svijetu. Pozitivni utjecaji tih aktivnosti protežu se daleko izvan školskih zidova, na širu zajednicu i društvo u cjelini. Stoga je imperativ da škole poduzmu proaktivne korake u rješavanju i sprječavanju govora mržnje i zločina iz mržnje, osiguravajući da svaki učenik ima priliku učiti u okruženju bez straha i diskriminacije.

Slijede neke mjere prevencije i pristupi koji se mogu provoditi u obrazovnim okruženjima:

Edukacija i podizanje svijesti:

- ▶ Integracija kurikuluma: U školski kurikulum uključite sveobuhvatne lekcije o raznolikosti, toleranciji te povijesti i utjecaju zločina iz mržnje. Ovaj pristup uključuje podučavanje učenika o vrijednosti inkluzivnosti, razumijevanju različitih kultura i prepoznavanju štetnih učinaka predrasuda i mržnje. Lekcije mogu obuhvatiti povijesni kontekst zločina iz mržnje, istražujući kako su takva djela oblikovala društva, kao i važnost empatije i poštovanja svih pojedinaca. Integrirajući ove teme u različite predmete, učenici će razviti dublju svijest i predanost promicanju sigurnog, poštующeg i inkluzivnog okruženja za sve.
- ▶ Školska kultura: Njeguajte školsko okruženje koje prioritetizira poštovanje i inkluziju provedbom programa, skupština i aktivnosti na razini škole posvećenih slavljenju različitosti. To uključuje poticanje učenika i osoblja da prihvate i cijene bogatstvo svoje raznolike zajednice. Kroz ove inicijative škole će stvoriti pozitivno ozračje u kojem se svaki pojedinac osjeća cijenjenim i poštovanim, jačajući poruku da je raznolikost naša snaga i bitan dio skladne i poticajne školske kulture. Uključite roditelje i skrbnike u inicijative kako biste riješili sve nedoumice koje mogu imati te ćete na taj način osigurati njihovu uključenost i podršku u poticanju uključivog okruženja. Ovaj suradnički pristup pomoći će u stvaranju prostora u kojem svi učenici mogu u potpunosti sudjelovati i napredovati.

- ▶ Studentske organizacije: Aktivno podržavajte i potičite studentske grupe koje se zalažu za inkluzivnost i raznolikost, kao što su kulturni klubovi, LGBTQIA+ savezi i klubovi protiv nasilja ili vršnjačke inicijative koje nude podršku žrtvama. Te organizacije studentima pružaju platformu za povezivanje, razmjenu iskustava te zagovaranje inkluzivnijeg i obzirnijeg školskog okruženja. Nudeći resurse, usmjeravanje i priznanje tim skupinama, škola potiče liderstvo učenika i osnažuje mlade za preuzimanje aktivne uloge u promicanju jednakosti, razumijevanja i prihvaćanja među vršnjacima.
- ▶ Prilagodite aktivnosti različitim iskustvima: Prepoznajte različita iskustva i izazove s kojima se suočavaju učenici iz marginaliziranih skupina. Osmislite i prilagodite školske aktivnosti, programe i intervencije kako bi bili kulturno osjetljivi i uključivi. Ovaj pristup osigurava da se svi učenici, bez obzira na njihovo podrijetlo, mogu smisleno uključiti i imati jednaku korist od borbe protiv govora i zločina iz mržnje. Prepoznavanjem i rješavanjem tih jedinstvenih potreba, škole mogu stvoriti pravednije i poticajnije okruženje za sve.
- ▶ Interaktivne radionice: Organizirajte zanimljive radionice koje se usredotočuju na istraživanje osobnog identiteta, razvijanje empatije i produblivanje razumijevanja raznolikosti. Ove sesije trebale bi potaknuti aktivno sudjelovanje, omogućujući učenicima da razmišljaju o vlastitim iskustvima dok uče o tuđim perspektivama. Kroz aktivnosti kao što su igranje uloga, grupne rasprave i suradnički projekti, ove radionice imaju za cilj poticanje empatije, međusobnog poštovanja i promicanje inkluzivnije školske zajednice.
- ▶ Obuka o digitalnoj pismenosti: Ponudite sveobuhvatnu obuku o digitalnoj pismenosti kako biste učenike opremili vještinama za odgovorno ponašanje na internetu. Ova obuka treba obuhvatiti sigurno i etično korištenje društvenih mreža, strategije za prepoznavanje i reagiranje na govor mržnje te tehnike za zaštitu osobnih podataka. Poboljšanjem učeničkog razumijevanja digitalnih platformi i poticanjem odgovornog ponašanja na internetu, škole mogu pomoći u borbi protiv govora mržnje i stvaranju online okruženja s više poštovanja.
- ▶ Radionice i obuka za učitelje i odgajatelje: Redovito nudite mogućnosti profesionalnog razvoja za učitelje usmjerene na kulturnu kompetenciju, obrazovanje protiv predrasuda i učinkovite strategije za sprječavanje i reagiranje na incidente iz mržnje. Ove radionice i treninzi trebali bi edukatorima pružiti znanje i alate potrebne za stvaranje inkluzivnog okruženja u učionici, rješavanje predrasuda i odgovarajuću intervenciju u slučajevima kada se incidenti mržnje pojave. Kontinuiranim unapređivanjem svojih vještina, nastavnici mogu bolje podržati raznolikost u školi i doprinijeti sigurnijoj i inkluzivnijoj školskoj zajednici.
- ▶ Evaluacija i povratne informacije: Implementirajte sustavni proces za redovitu procjenu učinkovitosti intervencija usmjerenih na borbu protiv govora mržnje i promicanje inkluzivnosti. Prikupite povratne informacije od učenika, osoblja i školske zajednice kako biste procijenili učinak tih programa i utvrdili što možete poboljšati. Koristite ove povratne informacije kako biste poboljšali i unaprijedili buduće

inicijative, osigurali da one ostanu relevantne, učinkovite i da odgovaraju na rastuće potrebe školskog okruženja.

- ▶ **Aktivnosti za refleksiju:** Organizirajte aktivnosti koje pružaju priliku školskoj zajednici da promišlja i uči iz incidenata mržnje ili diskriminacije. To može uključivati rasprave u učionici, skupove za cijelu školu i ciljane radionice koje potiču otvoreni dijalog, kritičko razmišljanje i zajedničko razumijevanje. Cilj ovih aktivnosti trebao bi biti istraživanje posljedica incidenta, promicanje empatije i razvoj strategija za sprečavanje sličnih pojava u budućnosti, poticanje inkluzivnijeg i poticajnijeg školskog okruženja.
- ▶ **Reedukacija:** Provodite programe reedukacije za pojedince koji su počinili incidente iz mržnje, s ciljem da im se pomogne razumjeti posljedice njihovih postupaka i potakne usvajanje ponašanja punog poštovanja. Ti bi programi trebali pružiti uvid u prouzročenu štetu, riješiti temeljne predrasude i pružiti strategije za poticanje inkluzivnosti i empatije. Vođenjem počinitelja kroz proces promišljanja i učenja, škola može promicati osobni rast i smanjiti vjerojatnost budućih incidenata, pridonoseći zajednici koja poštuje i podržava druge.

Politike i procedure:

- ▶ **Jasna pravila:** Utvrdite i provedite sveobuhvatna pravila koja izričito zabranjuju govor mržnje, zlostavljanje i diskriminaciju u školi. Ta pravila trebaju biti jasno definirana i dosljedno se provoditi kako bi se poticalo sigurno i uključivo okruženje. Osigurajte da su svi učenici, osoblje i roditelji temeljito informirani o ovim smjernicama putem učinkovitih komunikacijskih kanala, jačajući važnost međusobnog poštovanja i odgovornosti.
- ▶ **Mehanizmi prijavljivanja:** Implementirajte pristupačne i povjerljive mehanizme prijavljivanja koji studentima i osoblju omogućuju sigurno prijavljivanje incidenata iz mržnje. Ovi sustavi trebali bi biti jednostavni za korištenje i osigurati da se pojedinci osjećaju ugodno istupati bez straha. Pružajući siguran i pouzdan prostor za prijavljivanje, škola može brzo adresirati i riješiti probleme, pridonoseći okruženju punom poštovanja i potpore.

Uključivanje roditelja i zajednice:

- ▶ **Angažiranje:** Promičite aktivan angažman uključivanjem roditelja i zajednice u konstruktivne rasprave o raznolikosti, jednakosti i inkluziji. Facilitirajte ove razgovore putem različitih kanala, uključujući forume, biltene i događaja za zajednicu. Poticanjem sudjelovanja i poticanjem otvorenog dijaloga, škola može izgraditi snažniju, inkluzivniju zajednicu koja cijeni i podržava raznolikost u svim njezinim oblicima.
- ▶ **Partnerstva:** Stvorite strateška partnerstva s lokalnim organizacijama koje su specijalizirane za obrazovanje o raznolikosti i prevenciju

zločina iz mržnje. Surađujte sa stručnjacima kako biste osigurali vrijedne resurse, obuku i programe koji unapređuju vaše nastojanje u promicanju inkluzivnosti i sprečavanju incidenata iz mržnje. Ta će partnerstva ojačati predanost škole stvaranju sigurnog i poticajnog okruženja punog poštovanja za sve članove zajednice.

Mjere podrške žrtvama:

- ▶ Rješavanje incidenta: Reagirajte brzo i odlučno na bilo koji incident ili zločin iz mržnje odmah rješavajući situaciju. Poduzmite korake kako biste razdvojili uključene pojedince i prioritizirali sigurnost i dobrobit žrtve. Pokrenite temeljitu istragu kako bi razumjeli okolnosti, pritom osigurajte poduzimanje odgovarajućih radnji za rješavanje problema i sprječavanje budućih pojava. Ovakva brza i proaktivna reakcija jača predanost škole održavanju sigurnog okruženja punog poštovanja.
- ▶ Podrška žrtvi: Ponudite sveobuhvatnu podršku žrtvi pružanjem emocionalne skrbi i pristupa potrebnim resursima. To može uključivati usluge savjetovanja, vršnjačke grupe za podršku i veze s vanjskim organizacijama za podršku. Osiguravanje da žrtva dobije pomoć koja joj je potrebna presudno je za njezin oporavak i jača predanost škole u poticanju suosjećajnog i poticajnog okruženja.
- ▶ Savjetodavne usluge: Pružajte kontinuirano savjetovanje i podršku učenicima koji su bili žrtve ili svjedoci incidenata iz mržnje. Osigurajte da imaju pristup profesionalnim uslugama mentalnog zdravlja, gdje mogu sigurno procesuirati svoja iskustva i dobiti smjernice. Te usluge trebaju biti lako dostupne i prilagođene individualnim potrebama svakog učenika, pomažući im da iscjele, ponovno steknu osjećaj sigurnosti i podrške unutar škole.
- ▶ Praćenje stanja: Dosljedno komunicirajte s učenicima koji su pogođeni incidentima mržnje kako biste pratili njihovu dobrobit i osigurali da se osjećaju podržanima. Takvo praćenje trebalo bi biti kontinuirano i pružati priliku za procjenu je li potrebna dodatna podrška ili intervencije. Održavanjem redovitog kontakta, škole pokazuju kontinuiranu brigu i predanost iscjeljivanju i sigurnosti učenika te pomažu u poticanju osjećaja sigurnosti i povjerenja u školskom okruženju.

Disciplinske mjere:

- ▶ Pravedna disciplina: Primijenite disciplinske mjere na počinitelje u skladu sa školskim politikama i težinom incidenta, osiguravajući pravedan i transparentan postupak.
- ▶ Provedite disciplinske mjere za počinitelje koje su usklađene sa školskim politikama i odražavaju ozbiljnost incidenta. Osigurajte pravedan, transparentan i dosljedno primijenjen postupak te omogućite svim uključenim stranama da razumiju korake koji se poduzimaju. Ovaj pristup ne samo da podupire integritet školskih politika, već i jača predanost pravdi i odgovornosti unutar školske zajednice.

- ▶ Restorativne prakse: Kada je to prikladno, provodite prakse restorativne pravde kako bi se riješili incidenti govora mržnje u školskoj zajednici. Te se prakse usredotočuju na potvrđivanje prouzročene štete, facilitiranje otvorenog dijaloga između pogođenih strana te rad na iscjeljenju i pomirenju. Uključivanjem svih dionika u proces rješavanja, restorativne prakse pomažu u popravljaju odnosa, poticanju odgovornosti i stvaranju poticajnog okruženja u kojem učenici uče iz svojih postupaka i pridonose školskoj kulturi punoj poštovanja.

Komunikacija:

- ▶ Transparentnost: Budite otvoreni u komunikaciji sa školskom zajednicom u vezi s incidentima govora mržnje ili diskriminacije, detaljno navodite poduzete mjere i stalnu predanost sprečavanju budućih pojava. Poštujte privatnost i povjerljivost pri komuniciranju, pružajte jasne i točne informacije uz zaštitu uključenih pojedinaca.
- ▶ Osiguravanje: Kontinuirano pokazujte učenicima, roditeljima i osoblju predanost škole u stvaranju i održavanju sigurnog i inkluzivnog okruženja. Istaknite koje su mjere na snazi i naglasite proaktivni pristup škole rješavanju i sprečavanju incidenata i zločina iz mržnje.
- ▶ Integracijom ovih strategija prevencije i podrške, škole mogu poticati sigurnije i inkluzivnije okruženje puno poštovanja koje se aktivno bori protiv mržnje i promiče pozitivnu školsku kulturu.

Što učiniti u slučaju govora mržnje ili incidenta iz mržnje? Praktični savjeti

Budući da se incidenti mržnje događaju sve češće, ključno je da nastavnici razmisle o vlastitim osjećajima, stavovima i znanju prije nego što se od njih zatraži da donesu odluke, umješaju se u kriznu situaciju ili pomognu učenicima u procesuiranju događaja.

Ako ste učitelj ili odgojitelj koji radi u učionici ili drugom obrazovnom okruženju i svjedočili ste ili ste obaviješteni o slučaju govora mržnje ili incidenta mržnje koji uključuje vaše učenike, razmotrite sljedeće savjete o tome kako reagirati:

Priprema i vježba

Odgojitelji su obučeni za disciplinu učenika i upravljanje učionicom, ali incidenti mržnje stvaraju okruženje za koje je malo njih adekvatno pripremljeno. Važno je proučiti relevantne smjernice i resurse, ali jednako je važno vježbati i igrati uloge u scenarijima koji su vam najizazovniji. To možete učiniti s nekoliko pouzdanih kolega postavljajući si ključna pitanja: Što sam spreman reći? Što sam spreman učiniti? Kako to mogu povezati sa svojim poučavanjem? Na primjer, ako predajem povijest, kako je taj problem povezan? Također, razmotrite scenarije u kojima biste možda trebali potražiti pomoć izvana. Odgojitelj ne može izbjeći rješavanje neposredne prijetnje učeniku, ali ne morate sami djelovati kako bi vratili pravdu i red u školu. Koji je referentni sustav za rješavanje govora mržnje i zločina iz mržnje? Tko još može biti resurs, bilo unutar vaše škole ili iz šire zajednice?

Nakon incidenta iz mržnje

Kako komunicirati s učenikom koji piše uvredljive grafiti na zidovima škole ili verbalno zlostavlja školskog kolegu?

Oduprite se porivu da osudite učenika; umjesto toga pitajte što se krije iza njegovog djelovanja. Pitajte učenika, što je očekivao da će dobiti od pisanja toga na zidu u tom trenutku? Što je tražio? Razumijevanje

učenikovog/učeničinog načina razmišljanja ne znači opravdavanje njegovih ili njezinih postupaka. I dalje će se primjenjivati kodeks ponašanja. I dalje će biti posljedica. Ipak, ostavljaju se otvorena vrata za poučavanje i potencijalni povratak učenika natrag u zajednicu. Jasno objasnite da ćete sve učenike naučiti kako se boriti protiv osjećaja inferiornosti koji se učenik koji je vrijeđao nadao stvoriti svojim djelovanjem. To neće potkopati sposobnost onih koje smatraju drugačijima da ostanu u ovoj školi i neće ušutkati ničiji glas.

Budite uporni

Učenici (i njihovi roditelji) često su uznemireni nakon incidenata mržnje i nasilja, čak i ako se oni nisu dogodili unutar škole. To se posebno odnosi na manjinske učenike koji se mogu osjećati targetirano, što može dovesti do teških razgovora. Ponekad učenici/ce izravno izazivaju učitelje ili administratore. Tada učitelji imaju izbor – mogu prekinuti razgovor ili ga iskoristiti kao trenutak za angažman oko učenikovog/učeničinog ponašanja. Dopustite učeniku/učenici-ma da izraze svoj bijes. Na kraju, učitelj će moći reći učeniku/ci svoje mišljenje, komunicirajući dovoljno sigurnosti da se nosi s uzrujanošću drugih. Prepoznat će se učenikova bol i ljutnja, dok se učitelj može sigurno nositi s njom bez odbacivanja učenika/ce ili njegovih osjećaja.

Suočavanje s govorom mržnje u učionici osjetljiva je, ali ključna odgovornost za učitelje. To zahtijeva uravnotežen pristup koji promiče sigurno i uključivo okruženje uz učinkovito rješavanje ovakvog ponašanja.

Evo nekoliko koraka koje možete poduzeti ako nađete na govor mržnje u razredu:

1. Ostanite mirni i pribrani

- ▶ Budite profesionalni: Važno je ostati smiren i ne reagirati emocionalno. Vaš odgovor određuje ton učionice i prezentira prikladno ponašanje.

- ▶ Pauza i procjena: Odvojite trenutak za procjenu situacije prije nego što reagirate. To će vam pomoći da razumijete kontekst i odlučite o najboljem smjeru djelovanja.

2. Odmah se pozabavite ponašanjem

- ▶ Zaustavite govor: Prekinite učenika i jasno navedite da je govor mržnje neprihvatljiv. Možda ćete reći: "Takav govor ovdje nije prihvatljiv" ili "Ne koristimo uvredljiv jezik u ovoj učionici."
- ▶ Navedite ponašanje: Identificirajte vrstu govora mržnje (npr. rasizam, seksizam, homofobija) bez etiketiranja osobe. Na taj se način fokusiramo na ponašanje, a ne napadamo pojedinca.

3. Educirajte i postavite jasne granice

- ▶ Objasnite zašto je to neprihvatljivo: Navedite kratko objašnjenje zašto je takav govor štetan i protivan vrijednostima učionice. Primjerice, "upotreba tog izraza uvredljiva je i u suprotnosti je s našom obavezom da poštujemo sve prisutne."
- ▶ Učvrstite norme učionice: Podsjetite razred na pravila ponašanja ili dogovor o poštovanju i uključivanju. Podsjetite sve učenike na pravila koja ste dogovorili na početku polugodišta.

4. Stvorite priliku za učenje

- ▶ Facilitirajte raspravu: Ovisno o situaciji, možete odlučiti na satu facilitirati raspravu o govoru mržnje, njegovom utjecaju i zašto je štetan. Pobrinite se da razgovor ostane uljudan i konstruktivan.
- ▶ Potaknite empatiju i razumijevanje: Zamolite učenike da razmotre utjecaj svojih riječi na druge. Pitanja poput: "Kako bi se netko mogao osjećati zbog tog komentara?" mogu pomoći u stvaranju empatije.

5. Nastavite raspravu s učenikom/com nasamo

- ▶ Razgovarajte jedan na jedan: Razgovarajte s učenikom/com nasamo kako biste razumjeli njegovu/njezinu namjeru i osigurali da razumije zašto su njegove/njezine riječi štetne. Ovaj bi razgovor trebao biti nekonfliktna, ali čvrsta.

- ▶ Pružite podršku i materijale: Ponudite resurse ili podršku ako je potrebna. Ponekad govor mržnje proizlazi iz neznanja ili naučenog ponašanja, a obrazovanje može biti moćan alat.

6. Podrška pogođenim učenicima

- ▶ Prepoznajte štetu: Prepoznajte štetu koja je možda nanesena drugim učenicima i pružite im podršku. To se može učiniti za vrijeme privatnog razgovora ili pružanjem pristupa savjetovanju ili slično.
- ▶ Osigurajte inkluzivno okruženje: Potvrdite svoju predanost stvaranju sigurnog i inkluzivnog okruženja za sve učenike.

7. Dokumentirajte incident

- ▶ Vodite evidenciju: Dokumentirajte incident, uključujući ono što je rečeno, kako ste reagirali i sve daljnje radnje. To je važno za odgovornost, a i da biste zaštitili sebe i instituciju.
- ▶ Prijavite ako je potrebno: Ovisno o pravilima vaše ustanove, prijavite incident upravi ili nadležnim tijelima, posebno ako je ozbiljan ili dio obrasca ponašanja učenika/ce.

9. Uključite roditelje ili skrbnike ako je potrebno

- ▶ Komunicirajte s roditeljima/skrbnicima: Ako je učenik/ca maloljetan i ponašanje se nastavlja, možda će biti potrebno uključiti njegove/njezine roditelje ili skrbnike u razgovor.

Inovativne prakse i aktivnosti za ponavljanje

AUSTRIJA

RADIONICE "KOJA SU VAŠA PRAVA?"

Cilj: Osnajivanje marginaliziranih skupina

Opis: Ova radionica osnažuje pojedince koji doživljavaju antimuslimanski rasizam educirajući ih o njihovim pravima i opremajući ih strategijama za rješavanje diskriminacije u različitim okruženjima. Također se bavi savezništvom i promiče građansku hrabrost.

Ciljana skupina: Rasizirane zajednice i saveznici

MIROTVORCI

Cilj: Naučiti učenike toleranciji, poštovanju i rješavanju sukoba kako bi se spriječio rasizam i diskriminacija.

Opis: Učenici u lokalnoj školi učili su kako prakticirati toleranciju, poštovanje i kako prevladati razlike kroz predmet nazvan "mirotvorci". To se smatralo proaktivnom mjerom za podizanje svijesti o borbi protiv rasizma i diskriminacije.

Ciljana skupina: Učenici osnovnih škola

VRŠNJAČKI MEDIJATORI

Cilj: Opremiti učenike vještinama medijacije za rješavanje sukoba i podršku svojim vršnjacima.

Opis: Učenici viših razreda srednjih škola (16–18 godina) mogu postati vršnjački medijatori sudjelovanjem na određenim seminarima i radionicama. Pod nadzorom imenovanog učitelja, ovi vršnjački medijatori bave se pitanjima kao što su mržnja na internetu, rasizam i osobni izazovi. Njihova dob koja je bliža učenicima kojima pomažu čini ih učinkovitijima u rješavanju sukoba i pružanju podrške.

Ciljana skupina: Učenici viših razreda srednje škole

DEMOKRATIE, WAS GEHT? (DEMOKRACIJO, ŠTA IMA?)

Cilj: Promicati dobrobit mladih i uključivo sudjelovanje u demokratskim procesima.

Opis: Ovaj se projekt usredotočuje na pristup usmjeren na mlade s pravednom naknadom za facilitatore, orijentacijom na procese i inkluzivnom strukturom. Uključuje tri odrasla voditelja na deset mladih pojedinaca, produženo trajanje sastanka i refleksivnu završnu sesiju kako bi se osigurala dobrobit sudionika i nesmetan odlazak sa radionice.

Ciljana skupina: Mladi

HRVATSKA

GOOD ŠKOLA GOOD INICIJATIVE

Cilj: Omogućiti učiteljima i odgojiteljima da u svoj rad implementiraju različite dimenzije građanskog odgoja i obrazovanja.

Opis: GOOD škola je online program obuke za edukatore, koji organizira GOOD Inicijativa, a poznata je po svom izrazito participativnom pristupu. Sudionici odabiru teme radionica na temelju svojih praktičnih potreba, a te radionice zatim facilitiraju stručnjaci iz organizacija članica GOOD Inicijative. Nastavnici se mogu pretplatiti na mailing listu GOOD Učitelji kako bi ostali informirani o novim treninzima, a web stranica GOOD Inicijativa nudi sveobuhvatnu zbirku resursa za učitelje i škole.

Ciljana skupina: Učitelji

ROMA TUTORS AND MENTORS

Cilj: Romski učenici postižu bolje školske rezultate kada imaju podršku svojih obitelji.

Opis: Roma tutors and mentors je program koji je razvila Romska organizacija mladih Hrvatske. Osim što nude mentorstvo i tutorsku podršku učenicima osnovnih i srednjih škola, romski mentori i tutori služe kao vršnjaci i uzori. Oni također surađuju s obiteljima učenika kako bi im čim bolje pružili podršku, potičući snažnije obrazovno okruženje za učenike.

Ciljana skupina: Romski učenici i roditelji

ZAJEDNO: ODNOSI S RODITELJIMA U ŠKOLI

Cilj: Pružanje dodatne podrške školskom osoblju u stvaranju partnerstva s roditeljima/skrbnicima

Opis: Seminari u organizaciji Foruma za slobodu u obrazovanju i Ureda UNICEF-a u Hrvatskoj koji obuhvaćaju osnove savjetodavnog rada s roditeljima, načela suradnje, uspješnu komunikaciju s roditeljima, upravljanje roditeljskim sastancima te strategije rada s roditeljima koji u početku ne surađuju.

Ciljana skupina: Školsko osoblje

PARTICIPATIVNI SASTANAK MLADIH ZA BORBU PROTIV GOVORA MRŽNJE: INICIJATIVA ZATVORA DIAVATA

Cilj: Podizanje svijesti među mladim zatvorenicima o složenosti i učincima govora mržnje, poticanje osobnog rasta, društvenog angažmana i sudjelovanja u zajednici.

Opis: Na participativnom sastanku mladih, koji je organizirala Symbiosis-Council of Europe School of Political Studies u Grčkoj, održanom u školi Second Chance u zatvoru Diavata, sudjelovalo je 49 osoba u dobi od 18 do 30 godina iz različitih sredina. Facilitiranim raspravama istraživala se priroda govora mržnje, njegovi učinci na osobno samopouzdanje i grupno stigmatiziranje te uloga internetskih platformi u pojačavanju govora mržnje. Sudionici su podijelili svoja iskustva i perspektive, s ciljem rušenja negativnih ciklusa i promicanja pozitivnih društvenih učinaka.

Ciljana skupina: Mladi zatvorenici u dobi od 18 do 30 godina u školi Second Chance u zatvoru Diavata

FOKUSNA SKUPINA RODITELJA ZA SUZBIJANJE GOVORA MRŽNJE: HERAKLION, KRETA

Cilj: Okupiti i osnažiti roditelje u Heraklionu, na Kreti, u rješavanju i suzbijanju govora mržnje kroz angažman zajednice i obrazovne strategije.

Opis: Fokusna skupina od 22 roditelja iz različitih sredina u Heraklionu na Kreti, u organizaciji Symbiosis-Council of Europe School of Political Studies u Grčkoj, raspravljala je o slojevitoj prirodi govora mržnje, naglašavajući važnost obrazovanja, medijske odgovornosti i mentalnog zdravlja. Cilj sesije bio je potaknuti odgovor zajednice na govor mržnje razmjenom iskustava i stvaranjem strategija koje se mogu poduzeti.

Ciljana skupina: Roditelji u heraklionškoj zajednici, posebno oni koji se bave utjecajem govora mržnje na svoju djecu i šire društvo.

RADIONICE PROTIV VRŠNJAČKOG NASILJA

Cilj: Osnažiti učitelje i edukatore praktičnim vještinama i znanjima za sprečavanje i rješavanje nasilja u školskom okruženju, posebno vršnjačkog nasilja. Promicanjem demokratskog školskog okruženja, na sjednicama se nastojalo naglasiti važnost njegovanja osjećaja pripadnosti i inkluzivnosti među učenicima. Ovaj se pristup smatrao ključnim ne samo za suzbijanje nasilja, već i za promicanje emocionalne i društvene dobrobiti učenika. Cilj radionica bio je opremiti edukatore alatima za provedbu tih praksi u vlastitim učionicama, osiguravajući da mogu doprinijeti sigurnijoj, kohezivnijoj školskoj zajednici koja aktivno radi na sprječavanju vršnjačkog nasilja.

Opis: Radionice su usmjerene na temu "Demokratski proces unutar školskog okruženja" kao praktičan pristup borbi protiv nasilja u školama, posebno vršnjačkog nasilja. Sesije su kombinirale informativne prezentacije s interaktivnim raspravama, nudeći duboko uranjanje u temu složenosti nasilja i zlostavljanja u obrazovnim okruženjima. Studije slučaja i obrazovni alati Vijeća Europe korišteni su za demonstraciju scenarija iz stvarnog života i potencijalnih intervencija. Ključni fokus stavljen je na osjećaj pripadnosti unutar školske zajednice, ističući kako to može značajno utjecati na ponašanje učenika i doprinijeti prevenciji nasilja. Radionice su potaknule edukatore da razmisle o svojim ulogama, uključe se u širu školsku kulturu i poduzmu proaktivne korake za poticanje inkluzivnog okruženja.

ITALIJA

ODIGRAJTE SVOJU ULOGU

Cilj: Izraditi edukativne videoigre (ozbiljne igre) kako bi adolescenti razmislili o opasnostima i posljedicama govora mržnje i internetskog zlostavljanja, iskorištavajući pozitivan potencijal videoigara u pružanju sigurnih područja za raspravu, jačanju i nagrađivanju pozitivnog ponašanja i korištenju razigranog pristupa.

Opis: "Odigrajte svoju ulogu" namjerava iskoristiti pozitivan potencijal videoigara kako bi se osigurao prostor za sigurnu usporedbu, jačanje i nagrađivanje pozitivnih ponašanja i korištenje razigranog pristupa složenim temama, jezikom koji je pristupačan mladima.

Cilj ovih videoigara je suzbijanje govora mržnje na internetu podizanjem svijesti o govoru mržnje i jačanjem pozitivnog ponašanja (suzbijanje trollinga, cyberbullyinga...) i stvaranjem kontra-narativa ili alternativnih narativa o temama povezanim s govorom mržnje na internetu (diskriminacija migranata i manjina, seksizam, homofobija itd.). Igre su dostupne na platformi Play Your Role (<https://www.playyourrole.eu/>) za djecu, učitelje, roditelje i sve one koji ih žele isprobati.

Ciljana skupina: Mladi u dobi od 11–19 godina

IGRAJTE ZA SVOJA PRAVA! INOVATIVNE STRATEGIJE MEDIJSKOG OBRAZOVANJA PROTIV SEKSIZMA I DISKRIMINACIJE

Cilj: Boriti se protiv seksističkog govora mržnje, stereotipa i rodne diskriminacije među adolescentima kroz medijske obrazovne strategije fokusirane na društvene mreže i prakse "igrifikacije", igranje kao alat za promjenu i učenje za najmlađe, način da ih uključimo i pratimo u razumijevanju složenih pojava kreativnošću i maštom.

Opis: "Igraj za svoja prava" bavi se pitanjem seksizma sa stajališta adolescenata, koristeći njihove jezične i komunikacijske alate kao što su tableti, mobiteli i virtualna sfera općenito. Participativnim kreiranjem digitalne igre zajedno s mladima razmatraju se najčešći oblici rodne diskriminacije s ciljem izgradnje pozitivnih kontra narativa. Usvajanjem interkulturalnog pristupa, projekt se bavi još uvijek neriješenim problemom seksizma i pruža mladima učinkovite alate za borbu protiv diskriminacije i stvaranje novih perspektiva za inkluzivniju budućnost otvorenu za različitosti.

Ciljana skupina: Mladi u dobi od 11–19 godina

Obrazovne intervencije

Razvoj i provedba obrazovnih intervencija: Dokazane strategije za sprječavanje incidenata mržnje i podržavanje pozitivnih ishoda za učenike

AUSTRIJA

Date your Filter-Bubble!

Opis aktivnosti: Zamolite sudionike da broje naizmjenično 1,2,1,2... i upotrijebite to kako biste formirali dva kruga – jedan (unutarnji) krug okrenut prema suprotnom (vanjskom) krugu kako biste mogli razgovarati/slušati jedni druge u parovima. Pročitajte naglas jednu izjavu (primjeri su navedeni u nastavku) i zamolite unutarnji krug da jednu minutu razgovara o asocijacijama na spomenutu temu. Uputite vanjski krug da aktivno sluša (bez odgovaranja). Kad minuta prođe, dajte im jasan signal da se zaustave. U sljedećem krugu uvijek zamolite krug koji je obavio razgovor da se pomakne jednu poziciju ulijevo. Formiranjem novih parova dva kruga razmjenjuju zadatke. Govornici su sada slušatelji i obrnuto.

Ponovite četiri puta. Ako je broj sudionika neparan, suvoditelj može sudjelovati u aktivnosti ili jedna osoba može dobrovoljno ostati u samom središtu unutarnjeg kruga slušati babel glasova (zamijeniti osobu prije početka sljedećeg kruga).

Nakon četvrtog puta... Krug koji je trenutno zadužen za slušanje okreće se, tako da drugi krug govori u leđa svojim partnera. Namjera je simulirati internetsku komunikaciju, gdje ljudi komuniciraju bez gledanja jedni drugima u oči – ne mogu prepoznati promjene u izrazima lica kroz emocionalne reakcije.

Moguće izjave:

- ▶ Kad pomislim na ušutkivanje, pomislim na...
- ▶ Za mene moj rod znači...
- ▶ Ono što stvarno mrzim...
- ▶ Ono što mi se stvarno sviđa na internetu...
- ▶ Kad pomislim na društvene mreže, pomislim na...
- ▶ Kad pomislim na cenzuru, ja...
- ▶ Kad vidim sliku...

Primjer DEBRIEFA:

- ▶ O kojim je temama bilo lakše ili teže razgovarati i zašto?
- ▶ Je li bilo lakše razgovarati ili slušati? Zašto?
- ▶ Kako ste doživjeli runde u kojima ste razgovarali s leđima svojih partnera umjesto s njihovim licima?
- ▶ Što ste naučili iz ove aktivnosti o fenomenu govora mržnje na internetu?
- ▶ Do koje mjere ušutkivanje kao pojava ugrožava naša demokratska društva?

Dobna skupina sudionika:

sve dobne skupine

Broj sudionika:

maks. 25

Trajanje:

30 minuta

Ciljevi:

- ▶ Međusobno upoznavanje i upoznavanje s određenim aspektima fenomena govora mržnje na internetu i diskriminacije
- ▶ Upoznavanje s određenim temama, stavovima i mišljenjima
- ▶ Prikaz složenosti određenih tema
- ▶ Otkrivanje (necenzuriranih) prvih misli i asocijacija na određene teme
- ▶ Otkrivanje (nesigurnosti zbog) vlastitog stajališta
- ▶ Odražavanje glavnih karakteristika online komunikacije (u usporedbi s offline komunikacijom)

GRČKA

Govor mržnje u školi – mapiranje i reagiranje

Metodologija: Prezentacija, grupni rad, analiza scenarija, mapiranje uzoraka, asocijativno razmišljanje, refleksivna rasprava.

Opis: Aktivnost "Govor mržnje u školi – mapiranje i reagiranje" započinje detaljnim uvodom u govor mržnje, uključujući njegovu definiciju, različite oblike i njegov duboki utjecaj na pojedince i širu školsku zajednicu. Ovo temeljno znanje pomaže učenicima da shvate ozbiljnost i opseg problema. Nakon toga učenici se dijele u male grupe kako bi analizirali niz stvarnih ili hipotetskih scenarija govora mržnje. U tim se raspravama grupe vode specifičnim pitanjima kako bi istražile kontekst, namjeru i posljedice svakog incidenta. Učenici zatim izrađuju vizualne ili pisane mape kako bi ucrtali te incidente, identificirali ponavljajuće obrasce ponašanja i procijenili kratkoročne i dugoročne učinke na svoje školsko okruženje. Nakon procesa mapiranja, svaka skupina surađuje na razvoju i procjeni sveobuhvatnih strategija za reakciju na govor mržnje. Te strategije mogu uključivati stvaranje kampanja za podizanje svijesti, provedbu mehanizama prijavljivanja ili razvoj sustava podrške za pogođene pojedince. Grupe se potiču da promisle o praktičnosti i potencijalnoj učinkovitosti svojih predloženih rješenja, a svoje ideje predstavljaju ostatku razreda radi povratnih informacija i rasprave. Aktivnost završava sesijom promišljanja na kojoj učenici preispituju učinkovitost predloženih strategija, raspravljaju o vlastitim iskustvima i perspektivama te sudjeluju u segmentu pitanja i odgovora. Ova završna rasprava omogućuje učenicima da postave sva preostala pitanja koja možda imaju, ojačaju svoje razumijevanje i razmotre načine na koje mogu primijeniti naučeno u stvarnim životnim situacijama u svojoj školi.

Dobna skupina sudionika:

14–19 godina

Broj sudionika:

20–25

Trajanje:

45 minuta

Ciljevi:

- ▶ Informirajte učenike o govoru mržnje, njegovim oblicima i utjecaju na pojedince i školsku zajednicu.
- ▶ Pomozite učenicima prepoznati i zabilježiti slučajeve govora mržnje s kojima se susreću ili kojima svjedoče.
- ▶ Opremite učenike učinkovitim alatima i strategijama za sprečavanje, reagiranje i rješavanje govora mržnje.
- ▶ Njeguajte empatiju, promišljanje i razumijevanje kako bi spriječili i riješili govor mržnje u školskom okruženju.

HRVATSKA

Razumijevanje diskriminirajućih izraza kao šala odnosno uvreda

Opis aktivnosti: Ova edukativna intervencija služi kao primjer rješavanja teme diskriminirajućih šala i upotrebe uvreda na identitetskoj osnovi u sklopu redovnog sata, u ovom primjeru provedenog u okviru sata engleskog jezika. Ispod opisa aktivnosti dani su prijedlozi za implementaciju ove teme u nastavu drugih školskih predmeta i za nastavak bavljenja temom.

Učitelj u razred donosi članak na temu uvredljivog jezika. Članak treba prilagoditi razini stručnosti učenika i po potrebi skratiti. Učenici se upoznaju s novim rječnikom potrebnim za razumijevanje teksta i kreću ga čitati ili slušati. Učitelj provjerava jesu li učenici razumjeli tekst. Od učenika se traži da podijele vlastita iskustva s ovom vrstom jezika i ako sami imaju primjer riječi ili fraze koja je normalizirana, ali za koju smatraju

Dobna skupina sudionika:

14–19 godina

Broj sudionika:

20

Trajanje:

45 minuta

Ciljevi:

- ▶ Podizanje svijesti o utjecaju mikroagresija u jeziku
- ▶ Metodologija: Prezentacija, grupni rad, rasprave, asocijativno razmišljanje

da ima diskriminirajuće implikacije. Ako učenici mogu ponuditi primjere, objašnjavaju zašto smatraju da je izraz štetan. Učenici su podijeljeni u grupe i rade na svojim asocijacijama povezanim s izrazima o kojima se raspravlja u tekstu ili primjerima koje su dali drugi učenici. Učitelj može koristiti piramidu mržnje kako bi ilustrirao dalekosežne posljedice uvredljivih šala i neinkluzivnog jezika.

Implementacija intervencije u nastavu u okviru drugih školskih predmeta: Slično tome, sat likovne umjetnosti ili povijesti može se posvetiti povijesnoj upotrebi rasističkih i etničkih karikatura i njihovom utjecaju, dok se šale temeljene na stereotipima mogu obuhvatiti na satu sociologije kroz sociološku perspektivu stereotipa i humora, ili u satu hrvatskog jezika bilo kao forma kratkog pisma ili kroz lingvističku perspektivu.

Prijedlozi za daljnje bavljenje temom: Lekciju možete nastaviti raspravom o slobodi izražavanja i govoru mržnje (u suradnji s drugim predmetnim nastavnicima). Kako bi produbili svoje razumijevanje specifičnosti ove vrste jezika, od učenika se može zatražiti da rade u skupinama kako bi razlikovali "nepristojno" od "diskriminirajućeg". Oni također mogu raditi na uspostavljanju pravila o odgovornoj uporabi jezika kao razred i raspravljati o načinima prijavljivanja i mogućim sankcijama za kontinuiranu uporabu štetnog jezika unutar svog razreda ili škole. Za daljnje uključivanje učenika u razvoj inkluzivnog jezika u vezi s humorom i za promicanje istraživanja inkluzivnog komičnog sadržaja dostupnog na internetu, može se organizirati školsko natjecanje za najbolju inkluzivnu šalu.

ITALIJA

Nemojmo ostati RAVNODUŠNI!

Opis aktivnosti:

1. RADIONICA: SUSRET I ZNANJE

Uvedite grupu u metodologiju i prostor 10 min. Objasnite raspored sastanka i metodologiju koju ćete koristiti: neće se održavati predavanje i statična edukacija, već će se raditi na prijedlozima za aktivaciju i konfrontaciju.

Aktivnost za probijanje leda:

Uvedite aktivnost izgovaranjem laži i objašnjavanjem koncepta stereotipa ► 25 min

Rasporedite sudionike u krug i zamolite ih da kažu 3 stvari o sebi: dvije istine i jednu laž bez otkrivanja grupi koja je informacija lažna. Ostatak grupe morat će shvatiti koja je od tri izrečene rečenice lažna. Po završetku kruga, postavite grupi nekoliko pitanja i potaknite kratku raspravu.

Postavite sljedeća pitanja:

- Je li bilo lako prepoznati laži?
- Kako ste ih prepoznali?
- Je li vam bilo korisno promatrati neverbalni jezik kako biste prepoznali

Dobna skupina sudionika:
učenici (16 do 18 godina)

Broj sudionika:
10–20 osoba

Trajanje:
6 sati, 3 radionice po 2 sata

Ciljevi:

- Poznavanje i učenje terminologije i fenomena povezanih s rasizmom
- Razumijevanje emocija povezanih s fenomenom rasizma
- Razvijanje empatije i svijesti o sveprisutnosti rasizma i njegovih posljedica
- Prepoznavanje i učenje kako reagirati na incidente i zločine iz mržnje
- Metodologija: Prezentacija, grupni rad, rasprave, asocijativno razmišljanje

“laži”? Što konkretno?

- Koje biste elemente upotrijebili za prepoznavanje “laži”?

Očekivanja, strahovi, motivacije ► 15 min

Zamolite sudionike da odvoje trenutak da napišu na tri pojedinačna post-it-a “motivacije, strahove i očekivanja” koja imaju u odnosu na radionice. Pustite neku pozadinsku glazbu i zamolite ih da zalijepe post-it-ove na tri plakata u boji koji odgovaraju trima područjima. Tada će moći pročitati što su drugi napisali i ako žele, komentirati ono što su napisali kad se vrate u krug.

Rječnik pojmova ► 60 min

Da biste izgradili zajednički vokabular i razumjevanje pojmova koje će grupa koristiti u aktivnostima, započnite s kolektivnim stvaranjem pojmovnika. Podijelite sudionike u male grupe i zatražite od njih da rasprave i napišu definiciju jednog ili više pojmova koje ćete im dodijeliti. Pojmovi koji mogu biti korisni za daljnje istraživanje: predrasude, diskriminacija, govor mržnje, zločin iz mržnje, rasizam, individualni rasizam, institucionalni rasizam, privilegija, sistemski rasizam i diskriminacija, intersektionalnost. Nakon toga grupe čitaju definicije koje su zajedno napisali te raspravljaju o njima.

2. RADIONICA: ISKUSTVO

Aktivnost za probijanje leda:

Fotokopija ► 15 min

Aktivnost omogućuje eksperimentiranje aktivnim slušanjem. Podijelite sudionike u parove. Parovi sjede leđima okrenuti jedan drugome. Jedna osoba u paru (govornik) usmeno opisuje određeni crtež, a drugi član para (dizajner) ga mora nacrtati. Slušatelj može samo slušati i ne može postavljati pitanja tijekom aktivnosti. Novi crtež uspoređuje se s izvorikom. Možete odvojiti trenutak za razgovor o izazovima s kojima ste se suočili tijekom aktivnosti. Zatim se uloge zamjenjuju uz drugu sliku.

Pun pogodak! ► 30 min

Dajte svakom sudioniku karticu s nekoliko okvira. U okvirima se nalaze pitanja koja svaka osoba mora postaviti drugom sudioniku, a za svako pitanje morat će pronaći drugu osobu kojoj će ga postaviti te upisati odgovor i ime u okvir. To daje priliku da se uvede tema stereotipa kao urođenih i široko korištenih mehanizama za razumijevanje i prosuđivanje onoga što nam je nepoznato. Tko prvi ispuni sve okvire, mora viknuti “bingo!” i završiti igru.

Tijekom zajedničkog rada facilitirajte raspravu postavljanjem pitanja:

- Na koja je pitanja bilo najlakše pronaći odgovore i zašto?
- Koja su pitanja bila najteža i zašto?
- Jeste li saznali za neke nove riječi/koncepte/perspektive?
- Je li vas ili druge neki od odgovora posebno iznenadio?

3. RADIONICA: AKTIVACIJA

Aktivnost za probijanje leda:

Abecedna fotografija ► 5 min

Predložite da se napravi grupna fotografija, ali zamolite sudionike da je uslikaju i da se rasporede po abecednom redu prema svojim inicijalima. Bez razgovaranja morat će ih se pokušati sjetiti (ako je potrebno, napravite brzo upoznavanje) i koordinirati se u tišini.

Piramida mržnje ► 25 min

Ispišite popis fenomena i ponašanja povezanih s rasizmom na jedan papir na način da se različiti pojmovi mogu lako izrezati. Podijelite sudionike u grupe i svakoj grupi dodjelite popis fenomena i zatražite od njih da fenomene podjele na odgovarajuća mjesta na crtežu piramide. Piramida se može podijeliti odozdo prema gore na "nevidljivi rasizam", "vidljivi rasizam" i "zločine iz mržnje". Nakon toga zamolite grupe da prezentiraju što su napravile i potaknite usporedbu različitih dijelova piramide. Pojasnite grupama simboliku piramide u smislu sustava stereotipa, predrasuda, diskriminacije, govora mržnje i zločina iz mržnje. Potaknite grupu na promišljanje o raširenosti i svakodnevnosti rasizma i njegovim posljedicama.

Zaključci

Ovaj priručnik nudi opsežan pregled načina na koji obrazovni i obiteljski uvjeti mogu adresirati i spriječiti incidente i zločine iz mržnje. Kroz detaljno istraživanje diskriminacije, rasizma i strategija prevencije, pojavilo se nekoliko ključnih zaključaka koji naglašavaju složenost i nužnost ovog rada.

Prvo, razumijevanje nacionalnog konteksta diskriminacije i rasizma ključno je za svaku učinkovitu intervenciju. Podaci o specifičnim kontekstima zemalja otkrivaju da su institucionalni i sistemski rasizam ukorijenjeni problemi koji utječu i na politike i na svakodnevnu praksu unutar obrazovnih institucija. Šira perspektiva pomaže u prepoznavanju koje posljedice ta sistemska pitanja imaju na iskustva mladih ljudi, utječući na njihove interakcije i mogućnosti unutar tih okvira. Priznavanje tih zbilja prvi je korak prema razvoju informiranih i kontekstualno relevantnih strategija za borbu protiv incidenata mržnje.

Prevencija se pojavila kao središnja tema priručnika. Proaktivne mjere ključne su za ublažavanje incidenata i zločina iz mržnje. Učinkovita prevencija obuhvaća slojeviti pristup koji uključuje obrazovne inicijative, razvoj politika i angažman zajednice. Provedba dobrih praksi kao što su inkluzivni kurikulumi, obuka o suzbijanju predrasuda za nastavnike i stvaranje sigurnih prostora za otvoreni dijalog sastavni su dio poticanja okruženja u kojem je manje vjerojatno da će se dogoditi incidenti mržnje. Priručnik naglašava da prevencija nije jednokratni rad, već kontinuirani proces koji zahtijeva redovita ažuriranja i prilagodbe kako bi ostao učinkovit u borbi protiv rastućih izazova.

Druga ključna komponenta je podrška žrtvama incidenata iz mržnje. Važno je imati dobro definirane protokole za prijavljivanje i reagiranje na incidente, kao i pružanje odgovarajućih usluga savjetovanja i podrške. Obrazovne ustanove i obitelji moraju surađivati kako bi osigurale da žrtve dobiju pravodobnu i empatičnu podršku. Ta bi podrška trebala biti dostupna i osjetljiva na različite potrebe pojedinaca pogođenih incidentima mržnje te osigurati da se oni osjećaju saslušano i cijenjeno dok ih vodite ka oporavku.

Učinkovite prakse prilagođene različitim dionicima, uključujući učitelje, učenike i roditelje, mogu pružiti smjernice o obrazovnim intervencijama, od temeljnih strategija do naprednijih tehnika. Za učitelje to uključuje kontinuirani profesionalni razvoj u prepoznavanju i rješavanju vlastitih predrasuda, kao i provedbu inkluzivnih nastavnih praksi. Obrazovne strategije za učenike trebale bi promicati empatiju, kritičko razmišljanje i snažno razumijevanje različitosti. Roditelji igraju ključnu ulogu u jačanju tih vrijednosti u domu i pružanju podrške svojoj djeci u snalaženju i reagiranju na incidente mržnje.

Konačno, rješavanje incidenata i zločina iz mržnje nije statični poduhvat, već ono zahtijeva kontinuiranu procjenu i usavršavanje. Redovitom evaluacijom obrazovne ustanove i obitelji mogu osigurati da njihovi pristupi ostanu učinkoviti i da odgovaraju na nove izazove. To uključuje informiranje o novim trendovima, uključivanje evaluacija svih dionika i predanost stalnom poboljšanju.

Zaključno, ovaj priručnik pruža sveobuhvatan okvir za razumijevanje i rješavanje incidenata i zločina iz mržnje. Naglašava se potreba za koordiniranim, proaktivnim pristupom koji uključuje obrazovanje, prevenciju i podršku. Provedbom navedenih strategija i preporuka, škole, grupe mladih i roditelji mogu zajedno raditi na stvaranju sigurnijih, inkluzivnijih okruženja koja se učinkovito bore protiv diskriminacije i podržavaju one koji su pogođeni incidentima mržnje.

Financira Europska unija. Izražena stajališta i mišljenja su odgovornost autora i ne odražavaju nužno ona Europske unije ili tijela koje dodjeljuje potporu. Europska unija niti tijelo koje dodjeljuje potporu ne mogu se smatrati odgovornima za mišljenja i stavove iznesene u ovoj publikaciji.